

ROZRUCH (133) *sb m*

rozruch (129), **rozdruch** *MycPrz* (4).

o jasne.

sg *N* rozruch (30). ◇ *G* rozruchu (14). ◇ *A* rozruch (28). ◇ *I* rozruch(e)m (4). ◇ *L* rozruchu (6). ◇
pl *N* rozruchy (7). ◇ *G* rozruchów (16); -ów (1), -(o)w (15). ◇ *A* rozruchy (22). ◇ *I* rozruchami (2)
ModrzBaz, *ActReg*, rozruchy (1) *Phil*; -ami (1), -(a)mi (1). ◇ *L* rozruchach (3); -ach (2) *CzechEp*,
WujNT, -ách (1) *Phil*.

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI* (jeden z niżej notowanych przykładów) i *XVIII w.*

1. Ruch fizyczny, poruszanie się (3) :

a. [Ruch człowieka, pobudzanie ciała do wysiłku fizycznego: iż sye w niéy [w grze w piłkę] wszystkie części ciała rozruszać, y zágrzać mogą: [...] záplugáwionému álbo pełnému ciáłu/ táki rozruch niemocy ieszcze więcéy przyda: bo kto nieczystého ciáła bárzo poruszy, wrzody wzbudzi. *OczkoPrzymiot* 31, 349.]

b. Ruch zbiorowości; tu: pszczoł w ulu [gdzie] (1) : Iáko więc ku látu Robotne pśczoły w vlu fzezmrzá/ kiedy [...] chęć náftąpiła Od mációr fie wnośić [...]: fzezm w vlu/ y rozruch kryiomy. Táki dźwięk tám ná ten čás wftał był miedzy ludzmi *KochOdpr* B4v.

c. Wyrażenie: »morskie rozruchy« = *wzburzone fale* (2) : Tám ia [...] W równéy fuście [= *łódce*] popłynę przez morłkie rozruchy. *KochPieś* 11; *GrochKal* 9.

2. Wzburzenie emocji i spowodowane nim działania; tumultus *PolAnt*, *Modrz*, *Calep*, *Vulg*, *JanStat*, *Cn*; *seditio* *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *Calep*; *turba* *Modrz*, *Vulg*, *Cn*; *motus* *Vulg*, *Cn*; *dissensio* *Modrz*, *Vulg*; *commotio* *Vulg*; *factio*, *perturbatio* *Calep* (118) : *Factio* – Rozruch, zburzenie. *Calep* 404b; *Perturbatio* – Zamieszanie, rozruch. *Calep* 793b, 962b, 1092b.

Zwrot: »rozruch(y) czyniący, czynić« [szyk *zmienny*] (5:2): *Factiosus* – Rozruch, roztargnienie czyniący. *Calep* 404b; *Tumultuosus* – Niepokoini, ten ktori rad czini rozruch. *Calep* 1093a, 404b, 962b [2 r.], 1093a, 1094a.

Wyrażenie przyimkowe: »z rozruchem« = *podburzająco, prowokacyjnie* (1): *Seditiose*, *Per seditionem*, *aut more seditiosorum* – Zrozruchem. *Calep* 962b.

a. *Lokalne zamieszanie; awantura* (27) : *BibRadz Act* 20/1; Widząc tedy Piłat/ iż nic iego mowá nie pomagála/ ále ieszcze więcéy ná rozruch fię zánośiło; [...] *LatHar* 699; Wzrúfzył (do rozruchów) lud vcząc po wftytkiey ziemi Iudłkiey *LatHar* 722, 724; A gdy był wielki rozruch; boiác fię Hetman áby Páwła nie rozfzárpáli miedzy łobą; rokazał isć służebnym/ á wydrzec go z pośrzodku ich *WujNT Act* 23/10; náleźli mię [mówi św. Paweł] oczyszczonego w kościele/ nie z rześzą/ áni z rozruchem *WujNT Act* 24/18, *Matth* 27/24, *Luc* 23/25, *Act* 19/40, 20/1.

rozruch miedzy kim (5): *BudNT Matth* 26/5; fzezukáli Arcykápłani/ [...] iákoby P. Iezufá zdráda poimáli/ y zábili. Ale mowili: Nie w dzień święty: by fnađz rozruchu miedzy ludem nie było *LatHar* 704, 689; *WujNT Matth* 26/5. Cf *Zwrot*.

rozruch w kim (1): Bo mowili; Nie w święto/ áby fnađz nie był rozruch ludzi (*margin*) w ludu. (–). *WujNT Mar* 14/2; [*Leop Mar* 14/2 (*Linde*)].

rozruch czyj [= *miedzy kim*] (1): *WujNT Mar* 14/2 cf *rozruch w kim*.

rozruch czyj [= *przez kogo wywołany*] (1): Przeto ten to p. pisarz płocki rozruch uczynił, za ktoem pacem publicam violavit [...] i tak przez ten rozruch pana pisarzów tak ten dzień nic [sędzia z podsędkiem] nie sądzili. *ZapMaz II G 97/90*.

Zwrot: »rozruch uczynić, czyniący; rozruch uczyniony« [w tym: *miedzy kim* (1)] = *tumultum concitare, turbam facere, seditio facta Vulg* [szyk zmienny] (5:1;2): wypuść nam Bárabazá: kthorego było dla nieiákiego rozruchu ktory był w mieście vczynił/ y dla mężoboyftwá/ wládono do ciemnice. *Leop Luc 23/19; KochPs 161; LatHar 723; Ale Zydowie* [...] nábrawfzy z łobą z poľpółstwá złych niektorych ludzi/ y rozruch vczyniwfzy wzburzyli miáľto *WujNT Act 17/5; [Paweł na oskarżających go Żydów:]* nie náležli mię áni w kościele ni z kim gadáiącego/ ábo rozruch miedzy rzefzą czyniącego/ áni w boźnicách/ áni w mieście *WujNT Act 24/12, Luc 23/19, Act 21/38; ZapMaz II G 97/90*.

Szeregi: [»rozniata i rozruch«: [*Eneas*] ízedł z garftką ludzi i fąfiad fwych [...]/ chcąc fie dowiedzieć coby to zá rozniáthá y zá rozruch był w mieście [*Troi po wtargnięciu Greków*]. *KlonPożar A3.*]

»rozruch, zamieszanie« (1): Rozruch w okopie wielki/ wielkie zámiéřzanié Vczynili/ złamáli páńfkie roľkázánié. *KochPs 161*.

Wyrażenie przyimkowe: »w rozruchu« = *in seditione Vulg* (3): Kállifthenes obaczywfzy/ chciał mu iá [pánnę] gwałtem wydrzéc. Słudzy z obu ftrón pánom fwym pomagáli: owa/ że w tym rozruchu pánnę miedzy łobą rozerwáli *KochWz 138; LatHar 711; WujNT Mar 15/7*.

b. *Spory, konflikty, zatargi, bunty, zamieszki, niepokoje społeczne; turbatio PolAnt, Vulg; insidiae PolAnt; turbulentia Modrz; discordia JanPrzyw (78)* : *Leop 1.Mach 13/44*; tedy Iehowá nápuścił rozruch ná fyny Hámmonowe Moáwá y gorę Sehir/ [...] á (ták fámi) fię pomordowáli. *BudBib 2.Par 20/22*; Wiedząc też to y Niemcy rozdruchy działáią/ A rádzi wřzem fúmfiadom złości wyrządzą. *MycPrz I Cv, I C, II A3; BiałKaz Lv; ModrzBaz 27; SkarŻyw 392; BielSenJoach 3*; nie mogli ináčzey/ więc roľtérki fieię/ rzecz poľpolitá miéřzáią: żeby fie im téz w tym rozruchu co doľtáľo *KochWr 34, 25; ActReg 134; Phil O; WujNT 463; SarnStat 1087 marg; PowodPr 46; SkarKazSej 659a*.

rozruch około czego (1):pod onym czáľem sťał fię rozruch niemáły około drogi Páńfkiey (*marg*) Drogá Páńská zowie náukę Ewángeliey [...] (-). *WujNT Act 19/23*.

[*rozdruch o co*: ieflibyř fie tam nie gotował/ ták z ftrony duřze/ żebyř fie doľtáľ do niebá: iako też y zľtrony tych rzeczy doczeřnych/ kthore zořtáwuiefz/ áby o nie żadnego rozdruchu nie było? *LGranWarszZwierc 1577 51.*]

rozruchy miedzy kim (pl) [w tym też: *inter aliquem*] (4): ktorzy zoboiey strony pogranicach gotowi są ex casu et accidente aliquo, iakiey okaziey do rozruchow, inter finitimos populos [...] niedali. *ActReg 147. Cf Zwroty*.

rozruch miedzy kim a (i) kim (4): *OrzRozm H3v*; Przeřtréga tákze rozruchu miedzy Rycérřkim ítanem, á miedzy plebeios *SarnStat 113. Cf* »wszczáć rozruch«.

rozruch o czym (1): Tegož czáľu wřzczáľ fię rozruch niemáły o oney fekcie. *BibRadz Act 19/23*.

rozruch w czym (1): ábowiem rozruchy y niezgody w wierze przypomináiąć/ tego wfzytkiego przyczyny wáľfney nie vważa. *NiemObr 8*.

rozruch gdzie (6): *Diar* 67; *Leop Sap* 18/19; *OrzRozm* H3v; áby záfię z oney wdzięczney ípołeczności íaki rofterk á íaki rozruch w domu íie twym nie zámnożył *RejZwierc* 35; *CzechEp* 55; *CzechEpPORz* **; [który [tj. wojewoda kaliski] i rozruchów w R.P. przyczyną nigdy nie był *AktaSejmikPozn* 1587/49].

rozruch czyj [zawsze: *G sb i pron*] (8): *KromRozm* I D; *Leop Sap* 18/19; [węgierska ziemia o swych synach:] Prze ich wielkie rozruchy/ rozliczne vpory/ Lácno íie wdárli Turcy/ do moiey komory. *BielSat* G4; Záprawdę zwierzchny Pan [...] íporow y niezgod ma być vftáwicznym porównácem: y niemniey ma być záłóściw zrozruchow obywátelow íwych/ íedno íako Oćiec z nieftworności íynow *ModrzBaz* 21v, [16], 27; *BielSen* 17; *WujNT Act* 15/2.

W połączeniach szeregowych (7): íż kto co nád poftánowienie Apóftolkie wnoší/ nie co ínfzego wnoší íedno rozruchy/ zgorńzenia/ y heretyctwá. *CzechEp* 135, 12; żeby kiedy dla tey rzeczy [...] do rozruchu íakiego domowego: do niezgod: y do wylania krwi: w tey ták dńugo trwáíacey rzeczy póspolitey náłzey Polńkiey nie przyfzłó. *CzechEpPORz* **; zá tym íakie niefzczęście/ rozruchy domowe/ gwałtowne łupieftwá/ krwáwe mordy wyrofły/ y do tego czáfu nie vftály/ fwiádczą to Francufkie/ y Niderláńskie kráiny *NiemObr* 20; tákże tumultów/ rozruchów/ íediciy áby żaden czynić/ áni do nich przyczyny dawác nie fmiáł. *SarnStat* 16; Nie rościągáyćie wolności fwey ná zelżenie íego [króla]/ ná zízdy zákázáne/ ná rozruchy/ ná íedycye/ ná obmowy y ízemránía/ ná niepoftłufzeńftwá y przepychy *SkarKazSej* 693a; Po cóż íię íuż ziezdzác ná tákíe rofterki/ y práktyki/ y buntowánía/ y rozruchy macie? *SkarKazSej* 695b.

Zwroty: »rozruch(y) (u)czynić« [w tym: *miedzy kim* (1)] = *dissensionem facere, seditionem movere* *Vulg* [szyk zmienny] (11): *Leop 2.Mach* 4/30; íż áni bogátym/ áni vbogim/ rozwieś íie [= *rozpanoszyć się*] nie dopuřczą/ íżby ábo przeciwko pánu/ ábo przeciwko vrzędóm buntowác íie/ á rozruch w ziemi czynić mogli. *GórnDworz* Hh8; wízákże dla tych ktorzyby dla Confefsiey Augfzburńkiey ábo Sáłkiey/ rozruch íaki chćieli w Kościele Bożym dofyć íuż zewfżąd vtrapionym czynić przyłóżyłímy tu dla nich ten to Artykuł o Wieczerzy Páńńkiey. *WujJudConf* 216; Na odfzczepieńce y Heretyki ktorzy rozruchy czynili/ [...] á ftárńzych y kápłaná Bożego fłuchác niechćieli/ bárzo íię írogim pokazał. *SkarŻyw* 483; Ale Połowcy vczyniwfły rozruch/ ífz bez ich rády pokoy fkończył/ zábili Kniáziá Romaná. *StryjKron* 190; *CzechEp* 102; ábyście vpátrowáli ty ktorzy czynią rozruchy y pogorńzenia/ mimo náukę ktoreyeście íię wy náuczylí: y chrońćie íię ich. *WujNT Rom* 16/17, *Act* 23 arg; *SarnStat* 16 [2 r.]; *SkarKazSej* 675a.

»wszcząc (a. wszczynác), wszczynájacy rozruch(y); wszczął się, wszczęty rozruch« [w tym: *przeciw(ko) komu* (2), *miedzy kim* (2), *miedzy kim i kim* (2)] = *discordes esse, facta est turbatio* *PolAnt*; *turbas excitare* *Modrz*; *concitans seditiones, facta est dissensio* *Vulg* [szyk zmienny] (6;1;1:1): *BibRadz Act* 19/23; *BudBib 2.Mach* 4/30; A nie íeft to rzecz wierze podobna/ áby poiednáníe ich [...] miáło być fczere/ ktorzi zá máłuczki czás bárzo wielkie rozruchy miedzy íobą wfczynią *ModrzBaz* 27; *SkarJedn* 388; Íaropełk [...] vćiekł do Polńki/ do Krolá Bolesłáwá ímiáłego/ ktorego Bolesław niemogąc ósobą fwoią do Ruśi prowadzić/ dla rozruchu miedzy nim y rycerftwem Polskim wfczętego/ poftał z nim żołnierze polskie *StryjKron* 190; Náležłímy tego człówieká zaráżliwego/ y

włczyniącego rozruch między wżytкими Zydy po wżytkim świecie *WujNT Act 24/5, Act 15/2*, s. 474, *Act 23/7*.

Wyrażenia: »rozruch domowy« [szyk 3:2] (5): *CzechEpPORz ***; *NiemObr 20*; ktore [historie] dofyć w łobie tego máią/ co zá domowymi rozruchy przychodzi zá niebezpieczeństwo/ y iákowe trwogi. *Phil O2, N4 [2 r.]*.

»wnętrzny rozruch« = *intestina seditio Modrz (3)*: Leć iedno wnętrzny rozdruch przed oczy weźmimy/ Gdyż Páńftwom ieft szkodliwy tego fie wiáruymy. *MycPrz I Bv*; niektorzi [z *zagranicznych królów*] byli wnętrznemi obywatelów fwych rozruchámi łtrapieni y znędzeni *ModrzBaz [16]*; *BielSen 17*.

Szeregi: »rozruch i bunty« (1): Gdyż z nich [z *tych ksiązek*] tego żaden pobożny łędźia nie rzecze/ żeby fię thám co w nich *ad feditionem* do rozruchu y buntow w rzeczy póspolitey ściągáć miáło [!] *CzechEp 55*.

»burdy i rozruchy« (1): iż niewierni Zydy przeciw wiernym wftáwiczne burdy y rozruchy włczynáli *WujNT 474*.

»rozruch(y) i (albo, a) burzki (a. burzenia, a. zburzenie)« = *tumultus et seditio JanStat [szyk 2:1] (3)*: *KromRozm I D*; S tąd ci fye mnożą burzki y rozruchy [...]/ gdy łpráwiedliwego łzáfunku *honorum atque praemiorum* między ludźmi/ w Miáftách y w Kroleftwách niemáłz. *OrzRozm O3v*; które [zebranie miejskie] przez łprzyśiężenie álbo łpiknienie iákíe rozruch álbo zburzenie ku łkázie y zátráceniu Zydów vczynić zechce/ [...] *SarnStat 263*.

»rozruchy i niepokoje« (3): *SkarJedn 388*; dla częgo Ewánielium Páná Chríftułowe/ ktore pokoy duchowny y wieczny ludźiom przynosi/ ná świecie zá łobá takie rozruchy y niepokoie ciągnie? *NiemObr 9*; *PowodPr 42*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rozruchy i nieposłuszeństwa« (1): (*marg*) Szczep rozruchow y niepołfużeńftwá. (–) Co może być nád tę ták złá náukę do łwey woley y łedyciy/ y wzrúfenia pokoiu póspolitego/ łpófobnieyfzego? *SkarKazSej 686b*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rozruchy, (i) niezgody« [szyk 2:1] (3): *NiemObr 8*; kto ieft thákowego wmyłtu/ áby w Oyczyznę fwá wnałzał domowe niezgody y rozruchy/ *hoftis Patriae* ma być łłufznie mian *Phil N4*; oná fię požádlivością [*dóbr ziemskich*] zápaliwłzy/ [*ludzie*] gdy nie doftáią częgo chcá/ rozruchy czynią/ niezgody łieią *SkarKazSej 675a*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rozterk(i) a (i) rozruch(y)« [szyk 2:1] (3): *OrzRozm H3v*; *RejZwierc 35*; zátym bowiem do rozruchow y rołtherkow przychodzi/ gdy przełoženi węcęcy łwoy požytek wpatrując/ óń fie łtáráią/ niź o póspolite dobro *Phil Q3*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rozruch(y) a(l)bo sedycya(-e)« [szyk 1:1] (2): Gdybyłmy wycínáli y zábijáli heretyki/ byłyby łedycye ábo rozruchy/ w ktorychby łnadź y wiernych wiele wyginęło. *CzechEp 39*; *SarnStat 16*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rozruch i spor« = *seditio et disceptatio PolAnt (1)*: Gdy fię tedy włzczáł rozruch (*marg*) y łpor. G. (–) [*facta ... seditione*] niemáły Páwłá y Bárnábáłzá przeciwko nim [*źle nauczającym*], półtánowili [...] *WujNT Act 15/2*; [*BudBib Act 15/2*].

»trwoga a rozruch« (1): Itráfiło fie że Tárfeńczykowie z Málótami trwoę á rozruch vczynili [seditionem movere]/ przetho iż Antyochuáf Krolá gám Rathce byli dárowáni. *Leop 2.Mach 4/30*.

»walki i rozruchy« (1): A gdy vłyfyzycie walki y rozruchy [proelia et seditiones]/ nie lę kaycie fie *WujNT Luc 21/9*. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»waśnie a rozruchy« (1): iż wielkie á ciężkie nędze y vpadki ták ná Rzeczpóspolitą iáko też y ná domowe káždego obeście/ dla waśni á rozruchow czelnieyfzych Pánow [ex seditionibus procerum]/ przychodźiły *ModrzBaz 27*.

»wojna(-y) albo (i) rozruch(y)« = *guerra et discordia JanPrzyw [szyk 3:1] (4): LatHar 598; WujNT 44*; gdy fie zácnie woyná/ álbo rozruch iáki: tedy zamki ná lzé ná pográniczu Królestwá ná lzégo położóné y będącé/ ludzie onych powiátów [...] będą powinni popráwowác y budowác. *SarnStat 126 [idem] 883*.

»rozruch(y) i zamieszanie(-a)« = *turba et tumultus Modrz [szyk 2:1] (3): BibRadz I 313d marg; ModrzBaz 65v*; [ale skoroby poslyszeli o upokoienu tich rozruchow y zamieszania tego kthore się tam wsczelo, aby bes mieszkania wsziadali [...] y poselstwo sprawowali. *CorfusDocum <1563> nr 111*]. Cf Wyrażenie przyimkowe.

Wyrażenie przyimkowe: »bez rozruchu« (1):

~ Szereg: »bez rozruchu i zamieszania« (1): I zukał czáfu iákoby go im wydał [Judasz Jezusa] procz ludu pólpolitego (*marg*) Abo bez rozruchu y zámieszánia. (-). *BibRadz Luc 22/6*.~

W *przen* (2) : Ktora pochodnia ták prędko głupie y fswowolne do rozruchow zápali iáko tá? *SkarKazSej 687a, 686b marg*.

Przen (1) :

Szereg: »rozruch a zamieszanie« (1): zaráżona ieft trzecia część Iłońcá/ y trzecia część miefiácá/ y trzecia część gwiazd/ ták iż fie ich trzecia część zácmiłá [...]. A Iłońce ná lzé Pan ná lzé Jezus Kriřtus/ y miefiác iego/ to ieft Kořciół [...] y gwiazdy iego/ to ieft wierni náuczyciele iego/ [...] nielza iedno iż mufiáło być wřzytko poczęści zácmióno w rozruchu w tym á w zámieszánium tákim *RejAp 75v*.

3. *Niebezpieczeństwo; seditio Vulg (3)* : Nie przypadłli iáki rozruch ná cie/ Widząc ten fwiát z dziwnemi klatkami/ Iáko chytrze wieřza ie nád námi. *RejAp 199*; rácz dáć miłóřciwie pokoy czáfom ná lzým: áby zá porátowánim miłóřdzia twego/ mogliemy być y od grzechow káždych wolnymi/ y od wřzelkich rozruchow beřpiecznemi. *LatHar 102; WujNT 2.Cor 6/5*.

4. *Hałas, wrzawa, zgiełk; turbatio PolAnt, Calep, Vulg; fremitus, murmur, strepitus, tumultuatio Calep (8)* : A pochwili řtánie fie w domu oycá iego wielki rozruch: o młodziénca gořcie fie wřzyfcy prořzeni/ y przyiáciele pytáią/ á iego nienáyduią *SkarŻyw 234*; Fremitus, Sonus fluctuum, et in populo indignante murmur et strepitus – Szumienię, trząřk, rozruch. *Calep 434b, 934b, 1093a*.

rozruch miedzy kim (pl) (2): wyřzedłzy [Piotr] řzedł ná ine mieyřce. Y gdy dzień náłtał/ thedy był rozruch nie mały miedzy draby coby fie z Piotrem řtáło. *BibRadz Act 12/18; WujNT Act 12/18*.

Wyrażenie przyimkowe: »z rozruchem« = *cum tumultu, tumultuose Calep (2): [řw. Chryzostom]* z proceřfýą chodźić/ á řpiewác po mieřćie/ Iławiác Troycą S. Kátholikom kazał. Y řchodźiły fie drugdy ony proceřfýe z wielkim rozruchem *SkarŻyw 87; Calep 1093a*.

*** W tłumaczeniu łac. *multitudo* (1) : Ták mowi Adonái Iehowá/ że wśpokoię rozruch Micraimfki [multitudinem; Vczynię koniec wielkości Egipťkiewy *BibRadz*] *BudBib Ez* 30/10.

Synonimy: **2.b.** niezgoda, rozdzielenie, roznica, rozność, rozpor, rozrywka, rozterk.

Cf [**ROZRUCHNIENIE**]

ZCh, SBu